

ROCZNIK TOMISTYCZNY
6 (2017)

ROCZNIK TOMISTYCZNY
6 (2017)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHE JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY
6 (2017)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelnny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegoc-ki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Marie-Dominique Goutierre, Mieczysław Gogacz, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień, Karolina Ćwik, Paul J. Cornish, Tomasz Pawlikowski, Marie-Dominique Goutierre, Piotr Mazur, Grzegorz Hołub, Andrzej Jonkisz, Marek Prokop

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, (j. francuski), Michał Zembrzuski (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2017

ISSN 2300-1976

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2 05-806 Komorów POLSKA

Druk i dystrybucja:

WYDAWNICTWO von borowiecky

05-250 Radzymin

ul. Korczaka 9E

tel./fax (0 22) 631 43 93,

tel. 0 501 102 977

www.vb.com.pl e-mail: ksiegarnia@vb.com.pl

WYDAWNICTWO
von borowiecky

Spis treści

Od Redakcji.....	11
Corrigenda et addenda.....	12
Artur Andrzejuk Istnienie pierwszym aktem bytu	13

Rozprawy i artykuły

Richard Kalka Structure metaphysique de la relation chez Thomas d'Aquin.....	29
Karolina Ćwik Wpływ wcielenia Słowa na rozumienie wszechmocy Boga w ujęciu św. Tomasza z Akwinu.....	47
Izabella Andrzejuk Kontemplacja i poznanie <i>per raptum</i> . Tomaszowe źródła rozumienia istoty doświadczenia mistycznego.....	59
Michał Zembrzuski Tomaszowy argument „z blokowania” za niematerialnością działań intelektu.....	77
Artur Andrzejuk Struktura bytu w <i>Summa contra Gentiles</i> Tomasza z Akwinu.....	99
Ewa A. Pichola Realizm fenomenologiczny Dietricha von Hildebranda wobec realizmu metafizycznego św. Tomasza z Akwinu.....	121
Izabella Andrzejuk Tomaszowe rozumienie przyjaźni jako <i>amicitia</i> i <i>caritas</i> . Człowiek w relacjach z Bogiem i z drugim człowiekiem.....	133
Marcin Karas Z dziejów arystotelizmu chrześcijańskiego w Polsce. Porównanie kosmologii św. Tomasza z Akwinu i ks. Benedykta Chmielowskiego.....	153
Tomasz Pawlikowski Mistyki i działacz religijny w ujęciu ks. Aleksandra Usowicza.....	167
Jan Pociąg Relacja materii i ruchu w ujęciu Tadeusza Wojciechowskiego i Alberta Mitterera	189
Kingsley Ch. Ekeocha The method for the discovery of the absolute transcendental properties of being in Mieczysław Albert Krąpiec's metaphysics	207

Sprawozdania i recenzje

Jakub Kośka

Sprawozdanie z Sympozjum ku czci św. Tomasza z Akwinu w 743 rocznicę jego śmierci pt. „Tomasz z Akwinu: wczoraj - dziś - jutro” 233

Michał Zembrzuski

Sprawozdanie z sympozjum naukowego „Tomizm konsekwentny” ku czci Profesora Mieczysława Gogacza w dziewięćdziesięciolecie jego urodzin 239

Izabella Andrzejuk

Recenzja: Piotr Stanisław Mazur, *Zarys podstaw filozofii człowieka. Antropologiczne zastosowanie metody separacji*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2016, stron 216 243

Artur Andrzejuk

Filozoficzna etyka z *Summy teologii* (jeszcze raz) po polsku [Recenzja przekładów W. Galewicza] 249

Artur Andrzejuk

Recenzja: Arkadiusz Gudaniec, *U podstaw jedności bytowej człowieka. Studium z metafizyki osoby*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2016, stron 520 261

Artur Andrzejuk

Recenzja: Kazimierz Mikucki, *Tomizm w Polsce po II wojnie światowej*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2015, stron 366 267

Artur Andrzejuk

Recenzja: Ryszard Polak, *Człowiek i moralność w myśli Jacka Woronieckiego OP. Filozoficzne podstawy katolickiej etyki wychowawczej i jej zasady*, Wydawnictwo „von borowiecky”, Warszawa-Radzymin 2017, stron 566 275

Artur Andrzejuk

Recenzja: Paweł M. Świącki, *Teleologia poznania intelektualnego według Tomasza z Akwinu*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2015, stron 216 279

Artur Andrzejuk

Tomizm biblijny [Recenzja dwóch przekładów komentarzy do *Corpus Paulinum*]. 283

Jacek Grzybowski

Analityka i tomizm. Czy możliwości mogą mieć akty? Wokół książki Michała Głowiaki *Możliwości i ich akty. Studium z tomizmu analitycznego* (Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2016, stron 380) 293

Tomasz Pawlikowski

Recenzja: *Logika Marcina Śmigleckiego. Wprowadzenie, przegląd zagadnień, antologia tekstów*, opracowali Roman Darowski SJ i Franciszek Bargieł SJ, Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016, stron 316 299

Michał Zembrzuski

Recenzja: Aleksander Lisowski, *Transcendentalia jako przejawy aktu istnienia bytu w metafizyce św. Tomasza z Akwinu*, Iota Unum, Warszawa 2015, stron 136 303

Michał Zembrzuski

Recenzja: Edmund Morawiec, *Wybrane filozoficzne koncepcje rozumu ludzkiego i racjonalność*, Wydawnictwo Liber Libri, Warszawa 2014, stron 195 311

Michał Zembrzuski

Recenzja: Piotr Roszak, Jörgen Vijgen, *Reading Sacred Scripture with Thomas Aquinas. Hermeneutical Tools, Theological Quaestiones And New Perspectives*, Brepols 2015, pp. 608 315

Natalia Herold

Recenzja: Stanisław Gałkowski, *Długomyślność. Wprowadzenie do filozofii wychowania*,
Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016, stron 328..... 321

Polemiki i dyskusje

Mateusz Penczek

Kilka uwag polemicznych w odpowiedzi na recenzję mojej książki *Wola i intelekt*
w filozofii Tomasza z Akwinu..... 331

Nota o autorach.....345

Table of Contents

Editorial.....	11
Corrigenda et addenda.....	12
Artur Andrzejuk Existence as the first act of being	13

Dissertations and articles

Richard Kalka The metaphysical structure of relation by Thomas Aquinas	29
Karolina Ćwik Influence of Incarnation of the Word of God on understanding God's omnipotence according to St. Thomas Aquinas.....	47
Izabella Andrzejuk Contemplation and cognition <i>per raptum</i> . Thomas's sources of understanding the essence of the mystical experience	59
Michał Zembrzuski Aquinas's impediment argument for the immateriality of the intellect.....	77
Artur Andrzejuk Structure of being in <i>Summa contra Gentiles</i> by Thomas Aquinas	99
Ewa A. Pichola Dietrich von Hildebrand's Phenomenological Realism in Discussion with St. Thomas Aquinas' Metaphysics	121
Izabella Andrzejuk The Thomas Aquinas' Understanding of Friendship as <i>amicitia</i> and <i>caritas</i> . The Man's Relations with God and with other Man.....	133
Marcin Karas From the History of Christian Aristotelianism in Poland. Comparisons of Cosmology St. Thomas Aquinas' and Fr. Benedict Chmielowski.....	153
Tomasz Pawlikowski Mystic and religious activist in the view of Aleksander Usowicz CM	167
Jan Pociąg Albert Mitterer's and Tadeusz Wojciechowski's Concepts of the Interdependence of Matter and Motion	189
Kingsley Ch. Ekeocha The method for the discovery of the absolute transcendental properties of being in Mieczysław Albert Krąpiec's metaphysics	207

Reports and Reviews

Jakub Koška

The Report of the Symposium in Honor of St. Thomas Aquinas, 743th Anniversary of his Death. 'Thomas Aquinas: Yesterday – Today – Tomorrow' 233

Michał Zembrzuski

The Report of the Symposium „Consequential Thomism” Dedicated to Professor Mieczysław Gogacz in the Ninety Years of His Birth 239

Izabella Andrzejuk

Review: Piotr Stanisław Mazur, *Zarys podstaw filozofii człowieka. Antropologiczne zastosowanie metody separacji*, Księgarnia Akademicka, Cracow 2016, pp. 216..... 243

Artur Andrzejuk

Philosophical Ethics in *Summa theologiae* (Once Again) in Polish. [Review of W. Galewicz Translations] 249

Artur Andrzejuk

Review: Arkadiusz Gudaniec, *U podstaw jedności bytowej człowieka. Studium z metafizyki osoby*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2016, pp 520..... 261

Artur Andrzejuk

Review: Kazimierz Mikucki, *Tomizm w Polsce po II wojnie światowej*, Księgarnia Akademicka, Cracow 2015, pp. 366..... 267

Artur Andrzejuk

Review: Ryszard Polak, *Człowiek i moralność w myśli Jacka Woronieckiego OP. Filozoficzne podstawy katolickiej etyki wychowawczej i jej zasady*, Wydawnictwo „von borowiecky”, Warsaw-Radzymin 2017, pp. 566..... 275

..Artur Andrzejuk

Review: Paweł M. Świącki, *Teleologia poznania intelektualnego według Tomasza z Akwinu*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2015, pp. 216..... 279

Artur Andrzejuk

Biblical Thomism. [Review of Commentary in *Corpus Paulinum* Translations] 283

Jacek Grzybowski

Analytic and Thomism. Can potentials have acts? Around Michał Głowala Book *Możliwości i ich akty. Studium z tomizmu analitycznego* (Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Breslau 2016, pp. 380)..... 293

Tomasz Pawlikowski

Review: *Logika Marcina Śmigleckiego. Wprowadzenie, przegląd zagadnień, antologia tekstów*, opracowali Roman Darowski SJ i Franciszek Bargieł SJ, Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Cracow 2016, pp. 316..... 299

Michał Zembrzuski

Review: Aleksander Lisowski, *Transcendentalia jako przejawy aktu istnienia bytu w metafizyce św. Tomasza z Akwinu*, Iota Unum, Warsaw 2015, pp. 136. 303

Michał Zembrzuski

Review: Edmund Morawiec, *Wybrane filozoficzne koncepcje rozumu ludzkiego i racjonalność*, Wydawnictwo Liber Libri, Warsaw 2014, pp 195..... 311

Michał Zembrzuski

Review: Piotr Roszak, Jörgen Vijgen, *Reading Sacred Scripture with Thomas Aquinas. Hermeneutical Tools, Theological Quaestiones And New Perspectives*, Brepols 2015, pp. 608..... 315

Natalia Herold
Review: Stanisław Gałkowski, *Długomyślność. Wprowadzenie do filozofii wychowania*,
Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Cracow 2016, pp. 328..... 321

Controversy and Discussions

Mateusz Penczek
Some Polemical Remarks in Response to the Review of My Book *Wola i intelekt*
w filozofii Tomasza z Akwinu..... 331

Note about authors..... 345

Tomizm biblijny

Recenzja

1) Tomasz z Akwinu, Wykład Listu do Kolosan/ *Super primam epistolam B. Pauli ad Colossenses Lectura*, tłum. Ireneusz Mikołajczyk i Piotr Roszak, red. Piotr Roszak, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2012, stron 413.

2) Tomasz z Akwinu, Wykład pierwszego Listu do Tymoteusza/ *Super primam epistolam B. Pauli ad Timoteum Lectura*, tłum. Marian Hanusek, red. Piotr Roszak, Enrique Alarcón, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2016, stron 348.

Ojciec Jacek Salij już wiele lat temu zauważył, że badania nad filozofią św. Tomasza rozwinięte są o wiele bardziej niż badania nad jego teologią¹. Można z grubsza wskazać nawet na przyczyny

tego stanu rzeczy: sama encyklika *Aeterni Patris*, uważana za inaugurację odnowienia tomizmu pod koniec XIX wieku, wskazywała raczej na filozofię Tomasza niż na jego teologię. Ta zresztą poszła

---

¹ J. Salij, *Eseje tomistyczne*, Poznań 1995, s. 5. Autor pisze, iż „tak się złożyło, że w naszych czasach zajmują się nim [tzn. Tomaszem z Akwinu] przede wszystkim filozofowie. Jacques Maritain, Étienne Gilson, a w Polsce Stefan Świeżawski, ojciec Mieczysław Krąpiec, Władysław Stróżewski czy Mieczysław Gogacz to nazwiska, które ludziom zainteresowanym spontanicznie kojarzą się z myślą św. Tomasza. Jednak żadna z tych osób nie jest teologiem, wszyscy są filozofami”. Opinia to zasadniczo słuszna i w zasadzie aktualna także dzisiaj. Może by należało jedynie skorygować ostatnie zdanie zacytowanej wypowiedzi: wymienieni uczeni istotnie zajmowali się głównie filozofią Tomasza; jednak co najmniej dwóch z nich (Krąpiec i Gogacz) miało stopnie naukowe w zakresie teologii (Krąpiec miał doktorat z teologii obroniony w 1948 r., a Gogacz był mianowany profesorem nadzwyczajnym teologii w 1973 r.) – formalnie więc byli też teologami, ale faktem jest, że interesowali się raczej filozofią św. Tomasza niż jego teologią (choć z pewnymi, nielicznymi wyjątkami).

całkiem innymi torami niż spekulatywna średniowieczna *sacra doctrina*. Teologia pozytywna naszych czasów oparta na nowoczesnej biblistyce niemal programowo pomija swoją historię. Biblistyka zaś współczesna, korzystająca z wyspecjalizowanego instrumentarium filologicznego, narzędzi hermeneutycznych i bogatej wiedzy historycznej całkiem nie przystaje do średniowiecznych komentarzy biblijnych, peszących dzisiejszych biblistów swoją naiwnością filologiczną i niemal ahistorycznym traktowaniem tekstu świętego. A jednak nie tylko mediewiści (co może być zrozumiałe), ale także teologowie sięgają raz po raz do Tomaszowych komentarzy biblijnych. Przywołany już Jacek Salij, wieloletni wykładowca teologii dogmatycznej w warszawskiej Akademii Teologii Katolickiej, a potem na Uniwersy-

tecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego, w 1987 roku wydał pierwszy polski przekład Tomaszowego komentarza biblijnego – *Wykład Listu do Rzymian*². Potem ogromy *Komentarz do Ewangelii Jana* przełożył Tadeusz Bartoś³, a *Wykład listu do Kolosan* – Piotr Roszak i Ireneusz Mikołajczyk. Zaczęły się też pojawiać w różnych pracach fragmenty innych komentarzy biblijnych Tomasza, np. fragmenty *Catena aurea* (komentarz do Ewangelii)⁴, komentarze do poszczególnych psalmów⁵, czy komentarz do hymnu o miłości z I Listu św. Pawła do Koryntian⁶.

Od pewnego czasu na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu działają prężnie dwaj badacze – Mirosław Mróz⁷ i Piotr Roszak⁸ – którzy starannie badają teologię św. Tomasza, a w niej zwłaszcza jego bi-

² Św. Tomasz z Akwinu, *Wykład Listu do Rzymian/ Super Epistolam S. Pauli Apostoli ad Romanos*, tłum. J. Salij, Poznań 1987.

³ Św. Tomasz z Akwinu, *Komentarz do Ewangelii Jana*, tłum. T. Bartoś, Kęty 2002. Sam prolog ma ponadto drugie tłumaczenie: Tomasz z Akwinu, *Na początku było Słowo. Komentarz do Prologu Ewangelii św. Jana*, tłum. M. Mróz, P. Roszak, S. Adamiak, Toruń 2001.

⁴ W przekładzie Jacka Salija w różnych edycjach, ukazujących się od lat osiemdziesiątych XX wieku, np. Św. Tomasz z Akwinu, *Ewangelia Ojców Kościoła*, wybór i tłum. J. Salij, Poznań 2001; Św. Tomasz z Akwinu, *Złoty łańcuch*, tłum. Lech Szyndler, wstęp Paweł Milcarek, Dębogóra 2007 (wyd. 2. – 2016).

⁵ Tomasz z Akwinu, *Postylla do Psalmu 50 (51)*, tłum. A. Sztramski, w: *Miserere Mei, Deus. Psalm 50 (51) w interpretacji św. Tomasza z Akwinu*, red. M. Mróz, Toruń 2010, s. 85-151.

⁶ A. Andrzejuk, *Metafizyka obecności. Wstęp do teorii relacji osobowych*, Warszawa 2012, s. 167-169.

⁷ Mirosław S. Mróz (ur. 1958) – w 1977 r. wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie, skąd po dwóch latach został skierowany na dalsze studia do Rzymu, gdzie ukończył Papieskie Wyższe Seminarium Duchowne i otrzymał święcenia kapłańskie w 1983 r. z rąk papieża Jana Pawła II. Dalsze studia teologiczne odbywał na Papieskim Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie, a studia filozoficzne na Westfälische Wilhelms-Universität w Monachium, uzyskując doktoraty z teologii (1988) oraz z filozofii (1991). W latach 1992–2001 prowadził wykłady z filozofii średniowiecznej i tomistycznej w Instytucie Filozofii UMK. W 2001 r. uzyskał stopień doktora habilitowanego z zakresu teologii moralnej i rozpoczął pracę na Wydziale Teologicznym UMK. W 2011 r. otrzymał nominację profesorską. Specjalizuje się w zakresie teologii moralnej, a zwłaszcza w ujęciach św. Tomasza i tomistów (F. Sawicki).

⁸ Piotr P. Roszak (ur. 1978) – święcenia kapłańskie przyjął w 2003 r. w diecezji toruńskiej. W 2006 r. uzyskał licencjat z teologii dogmatycznej na Uniwersytecie Nawarry (UN) w Pampelunie, gdzie następnie także obronił doktorat poświęcony koncepcji *mysterium-sacramentum-secretum* w teologii

blistykę. Z czasem tendencję tę nazwano „tomizmem biblijnym”⁹. Piotr Roszak zdaje się iść jeszcze dalej i uważa, że komentarze biblijne Akwinaty stanowią „wezwanie” do naśladowania teologicznej metodologii Tomasza. Niepokoić może jednak sformułowanie „klucza” tej metodologii teologicznej, który polega na „pokonaniu neotomistycznego przyzwyczajenia rozpoczynania od filozofii”¹⁰. Sam Tomasz wszakże swoją *Summa theologiae* rozpoczyna od metodologicznych rozstrzygnięć dotyczących statusu teologii, jej źródeł i metod. Na czym więc dokładnie miałyby polegać w teologii tomistycznej to przewyżczenie neotomistycznego przyzwyczajenia? Jeśli na rugowaniu filozofii, to owa „nowa teologia tomistyczna” będzie podobna do jednej z wielu wersji teologii pozytywnych i nie bardzo będzie przypominała Tomaszową teologię spekulacyjną,

w której filozofia stanowi jej metodologiczne jądro. Bardziej trafna wydaje się sugestia, aby „pójść za sposobem zgłębiania teologii jako *sacra doctrina*, którą proponuje Tomasz: wyjść od komentarza biblijnego, aby potem przejść do dzieł systematycznych i dostrzec z tej perspektywy punkty oparcia i niewykorzystane jeszcze ścieżki odkrywania prawdy”¹¹. Oczywiście, krótki tekst ks. Roszaka pomyślany jest jako zwięzła prezentacja tendencji komentatorskich Tomasza i swoiste wprowadzenie do przekładu, nie daje więc podstaw do bardziej szczegółowych analiz i ewentualnych dyskusji. Autor raczej chce zachęcić czytelnika do zapoznania się z przekładem *Wykładu Pierwszego Listu do Tymoteusza*. Może temu służą poetyckie i nieco szokujące związki frazeologiczne, od których roi się w tekście: „wyobraźnia egzegetyczna”, „głębokie

---

św. Tomasza z Akwinu (2009). W latach 2008–2010 pracował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Nawarry w katedrze teologii systematycznej, a od 2010 r. – na Wydziale Teologicznym UMK w Katedrze Teologii Fundamentalnej i Dogmatycznej. Habilitował się w 2013 r. W dalszym ciągu współpracuje z Uniwersytetem Nawarry jako profesor stowarzyszony teologii dogmatycznej, a od 2016 r. jest członkiem Papieskiej Akademii Tomasza z Akwinu. W swoich badaniach zajmuje się egzegezą biblijną Tomasza z Akwinu, rytmem liturgicznym hiszpańsko-mozarabskim, teologią analityczną oraz fenomenem pielgrzymek do Santiago de Compostela. Zorganizował wiele międzynarodowych konferencji naukowych w Polsce i Hiszpanii. Tłumaczy teksty z hiszpańskiego i łaciny. Jest członkiem Rad Naukowych wielu zagranicznych periodyków naukowych oraz stowarzyszeń naukowych. Od 2012 r. redaguje serię wydawniczą „Scholastica Thoruniensia” w Wydawnictwie Naukowym UMK, publikując tłumaczenia średniowiecznych komentarzy biblijnych, od 2013 r. jest ponadto redaktorem naczelnym czasopisma „Scientia et Fides”.

⁹ Zapoczątkować miał go amerykański teolog Matthew Levering w książce *Participatory Biblical Exegesis. A Theory Theology of Biblical Interpretation*, Notre Dame, Indiana, 2008. Polskie tłumaczenie ma inna jego książka: M. Levering, *Pismo święte i metafizyka. Tomasz z Akwinu i odnowa teologii trynitarniej*, tłum. M. Romanek, Kraków 2016. Zob. też: P. Roszak, *Biblia i metafizyka: ku tomizmowi biblijnemu (słowo od redaktora)*, w: Tomasz z Akwinu, *Wykład Listu do Kolosan/ Super primam epistolam B. Pauli ad Colossenses Lectura*, tłum. Ireneusz Mikołajczyk i Piotr Roszak, red. Piotr Roszak, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2012, s. 9–21.

¹⁰ P. Roszak, *Od egzegezy do Sacra Doctrina u Tomasza z Akwinu*, w: Tomasz z Akwinu, *Wykład Pierwszego Listu do Tymoteusza/ Super Primam Epistolam B. Pauli ad Timoteum Lectura*, tłum. Marian Hanusek, red. Piotr Roszak, Enrique Alarcón, Toruń 2016, s. 7.

¹¹ Tamże, s. 13.

zanurzenie w rzeczywistość Słowa Bożego”, „współrzędne Pisma Świętego”, „skryptyrystyczne umocowanie”, także „skonfigurowanie”, „rezonans chrystologiczny” i także „grawitacja”, „pług egzegezy”, „krajobraz egzegetyczny”, „symfonia świadectw Tradycji” i inne. Wyrażenia te mają służyć przybliżeniu i ukazaniu wartości egzegezy biblijnej Tomasza. Wśród wielu jej zalet, wymienianych przez ks. Roszaka, warto zwrócić uwagę na jedną, która doskonale koresponduje z innymi tekstami Tomasza: „obecność na kartach komentarzy Ojców Kościoła i wcześniejszych interpretacji to zabieg świadomy, który nie służy Akwinacie do tego, aby chować się za wielkimi autorami i swoją rolę ograniczać do dostrzegania istniejących między nimi rozbieżności, które trzeba wyjaśnić”¹². Wydaje się, że w tym zdaniu autor niezwykle syntetycznie, ale i niezwykle trafnie zarysował stosunek Tomasza do „literatury przedmiotu”, która stanowiła erudycję na podejmowany temat. Rola tej erudycji w tekstach i stosunek do niej Tomasza nie zawsze były dla badaczy oczywiste. Niektórzy nawet pisali o „zasłanianiu się autorytetami”¹³. Wydaje się jednak, że Tomasz był bardzo daleki od jakiegokolwiek koniunkturalizmu w korzystaniu z autorytetów i traktuje on cytowane teksty „poważnie”, zawsze przywołując jakieś teksty z powodów merytorycznych¹⁴.

Szersze przedstawienie założeń „tomizmu biblijnego” sformułował Piotr Roszak we wspomnianym już *Słowie od Redaktora do Wykładu Listu do Kolosan*. Zwraca tam uwagę na kontekst rodzenia się tego „tomizmu”, którym jest „nowe odczytanie” Tomasza jako moralisty, dokonane głównie przez Servais Théodore’a Pinkaersa oraz „odkrycie” Tomasza jako mistrza życia duchowego, co stanowi zasługę Jean-Pierre’a Torrella. Sam „tomizm biblijny” buduje się, według Roszaka, na trzech fundamentach. Pierwszym z nich jest doktrynalny charakter egzegez biblijnych Akwinaty. Polega on na harmonijnym łączeniu dziejów zbawienia z „refleksją spekulatywną”, dzięki czemu powstaje „jedno koryto tej wielkiej rzeki, jakim jest *Sacra Pagina*”¹⁵. Fundamentem drugim jest kontemplacyjny charakter teologii Tomaszowej, a w niej i biblistyki, polegający na tym, że ostatecznym ich celem jest kontemplacja Boga. Można powiedzieć nawet więcej: celem całego nauczania Tomasza jest doprowadzenie człowieka do kontemplacji Boga w życiu wiecznym. Ten teleologiczny charakter doktryny tomistycznej najbardziej, siłą rzeczy, widoczny jest w biblistyce Tomasza. Trzecim fundamentem „tomizmu biblijnego” jest umocowanie egzegezy biblijnej w Kościele jako wspólnocie ochrzczonych.

¹² Tamże, s. 11.

¹³ Zob. M. A. Krąpiec, *Struktura bytu. Charakterystyczne elementy systemu Arystotelesa i Tomasza z Akwinu*, wyd. 2, Lublin 1995, s. 330.

¹⁴ Zob. A. Andrzejuk, *Problem źródeł Tomaszowej koncepcji esse jako aktu bytu*, „Rocznik Tomistyczny” 5 (2016), s. 185-186. Zwraca też na ten problem uwagę Piotr Roszak w swoim *Słowie od redaktora*, napisanym do *Wykładu Listu do Kolosan*, zauważając, że cytacje Tomasza nie zawsze mają charakter wyłącznie „ilustracyjny”, ale często są streszczeniami jakiś idei i zawsze stanowią w tekście jakieś ważne odniesienie. P. Roszak, *Biblia i metafizyka: ku tomizmowi biblijnemu*, s. 12.

¹⁵ P. Roszak, *Biblia i metafizyka: ku tomizmowi biblijnemu*, s. 17.

W tym kontekście Piotr Roszak zwraca uwagę na kazanie inauguracyjne Tomasza, zatytułowane *Rigans montes*¹⁶. Zarysowuje w nim Akwinata lapidarnie swój program teologii (co było zwyczajowym zadaniem owego *principium*, wygłaszanego podczas promocji na mistrza teologii na średniowiecznym uniwersytecie). Polegał ten program – jak pisze ks. Roszak – na postrzeganiu Pisma Świętego jako sposobu komunikowania się Boga z człowiekiem. Nie pozwalało to „na odłączenie teologii systematycznej od interpretacji biblijnej”. To „udrożnienie ścieżek między tekstem, a jego wartością, *Sacra Scriptura* i *theologia* jako «stymulująca ambiwalencja tekstu i doktryny» to podstawowe cechy tomizmu biblijnego i nader aktualne przesłanie Tomasza z Akwinu” – podkreśla Piotr Roszak¹⁷.

Tomizm biblijny więc, to nie jakaś jeszcze inna interpretacja doktryny Akwinaty (obok istniejących już „tomizmów”, np. lowańskiego, transcendentalnego czy egzystencjalnego), lecz swoiste poszerzenie pola badań i refleksji nad biblistyką Tomasza w przeświadczeniu, że wymaga tego integralność nie tylko jego tekstów, ale i wprost myśli Tomasza, w której „jest miejsce na język metafizyki i normatywność tekstów biblijnych”¹⁸. Chodzi zatem o przywrócenie sapienckiego charakteru teologii, „rozumianej jako harmonijny projekt współ-

brzmienia wiary i rozumu w jednej symfonii prawdy”¹⁹.

Wykład Pierwszego Listu do Tymoteusza (na którym chcemy się skupić w tej recenzji) jest już drugim komentarzem Tomasza do *Corpus Paulinum*, wydanym przez Wydawnictwo Naukowe UMK w ramach serii wydawniczej „Scholastica Thorunensia”. Pierwszym był wspomniany przekład komentarza do Listu do Kolosan. Dwa dotychczas wydane tomy są elementem większego projektu translatorskiego, który ma na celu przetłumaczenie, opracowanie i wydanie wszystkich komentarzy Akwinaty do listów Pawłowych. Inicjatorzy projektu bowiem żywią przekonanie, że komentarze do Listów św. Pawła mają szczególne znaczenie dla zrozumienia myśli Tomasza, gdyż były one całościowym projektem Tomasza, a nie wymogiem dydaktyki lub realizacją jakiś bieżących zamówień. Wbudowuje się to w szersze przekonanie, że Pismo Święte i metafizyka stanowią klucze do właściwego odczytania dziedzictwa Tomasza, w którym „wiara i rozum są jak dwa skrzydła, na których duch ludzki unosi się ku kontemplacji prawdy”²⁰. Widzi on w „powrocie” do biblistyki Tomasza szansę na „odmłodzenie teologii”, którą postulowała konstytucja soborowa *Dei verbum* (w pkt. 24) i jeden z luminarzy soborowego *aggiornamento* – Henri de Lubac. Być może jest na to szansa na coraz bar-

¹⁶ Święty Tomasz z Akwinu: *Principium: Rigans montes / Wykład inauguracyjny: Skrapiasz góry*, tłum. Paweł Milcarek, w: Tomasz z Akwinu, *Opuscula*, red. M. Zembrzuski, A. Andrzejuk, „Opera philosophorum medii aevi”, t. 9, z. 1, Warszawa 2011, s. 19-24.

¹⁷ Tamże, s. 15.

¹⁸ Tamże, s. 11.

¹⁹ Tamże, s. 10.

²⁰ Ioannes Paulus PP. II, Encyklika *Fides et ratio*, motto przywołujące fragmenty: Wj 33,18; Ps 27[26],8-9; 63[62],2-3; Io 14,8; 1 Io 3,2.

dziej wznoszącej się fali reinterpretacji dokumentów soborowych, gdyż ich dotychczasowa interpretacja przez tzw. ducha Soboru doprowadziła do radykalnego wyrugowania tomizmu z nauczania kościelnego, zarówno w filozofii, jak i w teologii²¹. W tym kontekście przybliżanie teologom skryptyrystycznego dorobku Tomasza z Akwinu może mieć niebagatelny wpływ na owo „odmłodzenie teologii”.

Autor przekładu komentarza do Pierwszego Listu do Tymoteusza, dominikanin Marian Hanusek, pisze bardziej techniczne wprowadzenie do swojego przekładu²². Omawia powstanie komentarza, zachowane redakcje, główne wątki doktrynalne w nim zawarte i próbuje nakreślić jego aktualność, zauważając, że „nie należy z pewnością do szczytowych osiągnięć egzegezy biblijnej Tomasza, można jednak zauważyć, że ma on wiele tematów przemyślanych i jest już dojrzałym myślicielem i teologiem”²³. Te tematy to, według Tłumacza, kapłaństwo, modlitwa, walka duchowa, stosunek do dóbr materialnych, teologia kobiet i inne.

Ojciec Hanusek bliżej zatrzymuje się przy ostatniej z wymienionych kwestii – teologii kobiet – i z pewnym zażenowa-

niem tłumaczy „seksistowskie” poglądy św. Tomasza (s. 19). Tomasz nie był rewolucjonistą społecznym i przyjmował „z dobrodziejstwem inwentarza” stosunki rodzinne i społeczne swoich czasów. Na pewno nie znajdziemy więc w jego tekstach postulatu równouprawnienia kobiet w życiu rodzinnym czy politycznym, ale też – trzeba to bardzo mocno podkreślić – daleki jest od antyfeminiścystycznego szowinizmu. Odnosi się do kobiet z szacunkiem, o czym świadczy jego *Epistola ad ducissam Brabantiae*²⁴. Znana jest też jego miłość do siostry Teodory (hrabiny z San Severino), którą bardzo pragnął odwiedzić (i faktycznie odwiedził) już w trakcie swojej śmiertelnej choroby, a szczególnie siostrzenicy Franceski (hrabiny Maenza), u której spędził ostatnie dni przed śmiercią. Wydaje się ponadto, że pewne wyrażenia z tekstów Akwinaty na temat kobiet tłumaczone bywają tendencyjnie. I tak słynne *vir occasionatus* tłumaczy się jak „nie-wydarzony mężczyzna” (uniknął tego o. Hanusek!), podczas gdy znaczy to tylko „mężczyzna przygodny” i odnosi się do biblijnej historii stworzenia Ewy z żebra Adama²⁵. Podobnie opinia Tomasza o tym, że kobiety mają *ratio debilis* powinno się tłumaczyć jako „słaby rozum”, a nie „sła-

²¹ Ciekawe uwagi o przemianach w podejściu do Pisma Świętego na przestrzeni dziejów formułuje Jacek Salij w *Słowie wstępnym* do swojego wyboru i przekładu Tomaszowej *Ewangelii Ojców Kościoła* (Poznań 2001, s. 8-13). Natomiast stosunek posoborowej teologii katolickiej do tomizmu trafnie przedstawia o. Salij (w swoim *Słowie wstępnym* do książki: J.-P. Torrell, *Tomasz z Akwinu – człowiek i dzieło*, Kęty-Warszawa 2008, s. 4) pisząc o „atmosferze irracjonalnej niezyczliwości wobec samego nawet imienia Akwinaty” na uczelniach katolickich.

²² M. Hanusek, *Wprowadzenie do Wykładu Pierwszego Listu do Tymoteusza*, w: Tomasz z Akwinu, *Wykład Pierwszego Listu do Tymoteusza*, dz. cyt. s. 15-21.

²³ Tamże, s. 20.

²⁴ Tomasz z Akwinu, *List do księżnej Brabancji (hrabiny Flandrii)*, tłum. Izabella Andrzejuk, w: Tomasz z Akwinu, *Opuscula*, „Opera philosophorum mediae aevi”, t. 9, fasc. 1, Warszawa 2011, s. 70-77.

²⁵ Tak na przykład wyjaśnia to Tomasz w omawianym *Komentarzu*. Zob. cap. II, l. III, 82.

by intelekt²⁶. Intelekt bowiem jest pryncypium poznawczym właściwym człowiekowi, niezależnie od płci, co jest jasne na podstawie „Traktatu o człowieku” z *Summa theologiae* czy innych tekstów Tomasza (*Quaestio disputata De anima; De unitate intellectus, Sententia libri De anima*)²⁷. Natomiast rozum jest intelektem ujętym jako władza rozumowania, czyli na przykład przechodzenia z przesłanek do wniosków²⁸. Mają w tym swój udział władze zmysłowe i to z ich powodu funkcjonowanie rozumu może być różne u różnych ludzi. Generalnie zaś kobiety mają nieco inną emocjonalność niż mężczyźni, czego chyba nikt nie kwestionuje, a co zauważa także Akwinata, pisząc, że „kobiety, mając serce wrażliwe, z natury są miłosierne”²⁹. To przekłada się na różnice w funkcjonowaniu rozumności u kobiet i mężczyzn i chyba tylko tyle można przypisać samemu Tomaszowi, ale nie można zapominać, że komentuje on list św. Pawła i omawia w nim jego poglądy na miejsce i rolę kobiet w życiu kościelnym i rodzinnym. Nie był zaś Apostoł Narodów, przynajmniej w tym liście, zwolennikiem równouprawnienia kobiet, podobnie jak nie był też przeciwnikiem instytucji niewolnictwa, o co jeszcze bardziej można mieć do niego pretensje niż o uwagi o roli kobiet w Kościele. Nie jest to zresztą do końca takie ewidentne, bo ten sam Paweł w Liście do Galatów wygłasza radykalny manifest chrześcijańskiego egalitaryzmu: „Nie ma już Żyda ani poga-

nina, nie ma już niewolnika ani człowieka wolnego, nie ma już mężczyzny ani kobiety, wszyscy bowiem jesteście kimś jednym w Chrystusie Jezusie” (Ga 3, 28). List do Tymoteusza jest zasadniczo instruktażem kierowania podległymi sobie chrześcijanami, których biskupem został adresat z namaszczenia Pawła. Zawiera zatem ten list tzw. mądrość etapu i wiele z jego wskazań zostało już dawno „unieważnionych”, np. te dotyczące wyboru biskupa: „mąż jednej żony”, dobrze prowadzący swój dom rodzinny, no i sam fakt wyboru przez wiernych. Tomasz w żaden sposób nie odnosi się w swoim komentarzu do tego, że wspomniane wymagania wobec *episcopabilis* są nieaktualne, wszak w XIII wieku w całym chrześcijaństwie zachodnim wdrożono już reformy gregoriańskie, wśród których był także celibat duchownych. Podobnie nie reaguje na inne wypowiedzi św. Pawła, lecz jedynie literalnie je omawia i ewentualnie wyjaśnia. Na podstawie więc komentarza trudno określić, które opinie św. Pawła Tomasz podziela, a wobec których zachowuje dystans.

Natomiast ani w Liście św. Pawła, ani w komentarzu Tomasza duchowni nie są nazywani „pasterzami”, tymczasem w krótkim wstępie Tłumacza na jednej tylko stronie (s. 18) trzy razy pojawia się słowo „pasterz” na określenie duchownego. Warto więc w tym kontekście zauważyć, że ta „zoologiczna analogia”, w której duchowni są „pasterzami” (czy-

²⁶ Cap. II. I. II, 75, s. 107.

²⁷ Intelekt, według Tomasza, upośledza pycha (*superbia*), a nie płęć, jak to jasno przedstawia w omawianym komentarzu. Cap. VI, I. I, 238, s. 267.

²⁸ *S. th.* I, q. 79, a. 8 c.

²⁹ Cap. V. I. I, 198, s. 229.

li ludźmi), a wierni „trzodą” (czyli zwierzętami) jest ulubioną figurą współczesnej teologii katolickiej. Ma ona źródło w przypowieściach Jezusa, który określił siebie jako „dobrego pasterza” (ale chyba jeszcze bardziej w tradycji protestanckiej). Ponadto jednak Jezus mówił o sobie, że jest „krzewem” lub „drogą” i nikt nie wpadł na pomysł, aby Jego rolę w Kościele opisywać za pomocą botaniki lub drogownictwa. Zresztą sam Chrystus przez Jana Chrzciciela określony jest jako „baranek”, a tymczasem „najwyższy pasterz” jest jego wikarym. Wydaje się więc, że lepiej Kościół opisywać w terminologii jednoznacznej, a nie analogicznej, zwłaszcza gdy te analogie są dość ułomne³⁰.

Sam przekład wykonany jest bardzo dobrze. O zaletach jednoczesnej z przekładem edycji oryginału pisałem już wielokrotnie i nie ma potrzeby powtarzania tego³¹. Śledzenie łacińskiej wersji podczas lektury przekładu pokazuje finezję translatorską Tłumacza, który bardzo skrótowe, a niekiedy wręcz lapidarne sformułowania Tomasza trafnie przekłada na zrozumiałą polszczyznę. Potknięcia w tłumaczeniu są nieliczne, ale na niektóre z nich – z obowiązku recenzenta – chcę zwrócić uwagę. Na przykład

termin *pietas* rzeczywiście zazwyczaj oznacza pobożność, ale chyba nie u Tomasza, skoro wyjaśnia on, iż „*pietas* polega na tym, że wypełniamy obowiązek życzliwości wobec rodziców i ojczyzny (*parentibus patriaque*)”. Wydaje się więc, że dla oddania tego słowa lepiej byłoby użyć spolszczonej jego wersji w postaci „pietyzmu”, co ma już zresztą pewną tradycję w przekładach tekstów Tomasza³². Natomiast pobożnością nazwać można by z powodzeniem Tomaszową *religio*, skoro *per quam cultum debitum Deo exhibemus* („przez nią okazujemy Bogu należną cześć”), choć utarło się tłumaczenie tego słowa po prostu jako „religijność”³³. Tymczasem tym terminem Tłumacz oddaje grecki termin *eusebeia* (εὐσέβεια), oznaczający cześć należną Bogu („zbożność” jak przetłumaczył Władysław Witwicki w przekładzie Platńskiego *Eutyfrona*). Na koniec rozważań o pietyzmie i pobożności Tomasz mówi, że pietyzm koresponduje z miłosierdziem, co zdaje się potwierdzać sformułowane wyżej sugestie translatorskie³⁴. O dość dowolnym tłumaczeniu słów *ratio* i *intellectus* („rozum” i „intelekt”) była już mowa. Ponadto łacińskie słowo *corruptio* oznacza „zniszczenie” nie zaś polską „korupcję”, która

³⁰ Choć trzeba przyznać, że Tomasz czasami z nich korzysta, np. pisze, że wobec biskupa wszyscy, których przewyższa on *in conversatione et contemplatione*, są niczym trzoda (*grex*). Cap. III, l. I, 89, s. 126/127.

³¹ Np. *Juxta eloquium tuum da mihi intellectum (przedmowa do dziewiątego tomu)*, w: „Opera philosophorum mediae aevi”, t. 9, fasc. 1, Warszawa 2011, s. 12.

³² Korzysta z niego o. Feliks Wojciech Bednarski w swoim przekładzie „Traktatu o cnotach społecznych”. Zob. Św. Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, t. 20, *Cnoty społeczne* (2-2, q. 101-122), tłum. F. W. Bednarski, Londyn 1972, II-II, q. 101, zob. też *Objaśnienia tłumacza*, s. 209-212 oraz wykaz filozoficznej i teologicznej terminologii św. Tomasza w przekładach F. W. Bednarskiego, s. 290 (funkcjonujący też jako osobna nadbitka, wtedy s. 6).

³³ I tak *religio* tłumaczy zarówno o. Bednarski, jak i o. Hanusek.

³⁴ Cap. III, l. II, 154, s. 186/187.

jest po prostu synonimem łapownictwa. Nie o łapownictwo zaś chodziło w tłumaczonym zdaniu, lecz o znaną tezę Arystotelesa, mówiącą, że *mutatione est quedam corruptio* – „przemiana jest pewnym zniszczeniem”³⁵. Niejako przy okazji można też zwrócić uwagę na niedopracowaną redakcję techniczną tekstu: w książce zrobiono nagłówki na każdej stronie, jednak w całym przekładzie, liczącym prawie trzysta stron i stanowiącym zasadniczy trzon książki, zastosowano jednakową treść nagłówka na każdej stronie (po prostu umieszczono tytuł komentarza), co powoduje, że gdy chcemy ustalić miejsce jakiegoś zdania, musimy uważnie przeglądać strony wstecz w poszukiwaniu lekcji i rozdziału. Gdyby zaś dodano tam oprócz tytułu, jeśli już go koniecznie chciano umieścić, jeszcze numer lekcji i rozdziału, wtedy i korzystanie z tekstu byłoby prostsze, a jego wygląd bardziej „profesjonalny”.

Książkę zamyka interesujący artykuł Enrique Alarcóna pod dość skomplikowanym tytułem: *Data mining zastosowane do tekstu Tomasza z Akwinu. Mapa asocjacyjna Super I Epistolam ad Timotheum poprzez analizę zbieżności*. Chodzi o pokazanie charakterystycznych elementów tekstu Tomasza, zidentyfikowanych dzięki ich cyfryzacji. Przy okazji niejako wypowiada Autor kilka wartych odnotowania uwag na temat związku humanistyki i technik cyfrowych. W tym kontekście trzeba przypomnieć, że Enrique Alarcón jest prawdziwym pionierem jeśli chodzi o cyfrowe upowszechnienie dzieł Tomasza oraz literatury tomistycznej, jest bowiem twórcą porta-

lu www.corpusthomisticum.org, na którym w otwartym dostępie zamieszczono wydanie wszystkich dzieł Tomasza, oparte, w miarę możliwości, na najlepszych opracowaniach krytycznych, katalog bibliograficzny prac naukowych o Tomaszu i jego myśli począwszy od wieku XIII aż do czasów obecnych, spis głównych istniejących narzędzi badania myśli tomistycznej wraz z udostępnieniem najważniejszych z nich, system baz danych do wyszukania, zbierania i porządkowania słów, zdań, cytatów, podobieństw, współzależności i danych statystycznych, wydanie elektroniczne głównych rękopisów dzieł Akwinaty. W artykule podkreśla jednak, że właściwym twórcą cyfrowego *Index Thomisticus* jest jezuita Roberto Busa, gdyż to on przeprowadził digitalizację tekstów Tomasza i je opracował informatycznie. Dzieło Busy jest także podstawą *Corpus Thomisticum*. Różnica jednak jest zasadnicza: płyta z tekstami Tomasza, opracowanymi przez jezuickiego badacza była bardzo trudno dostępna i dość trudno się ją obsługiwało (niezwykle pracochłonne było kopiowanie większych fragmentów tekstu), natomiast portal stworzony przez Alarcóna umieszczony jest w otwartym dostępie (*open access*) i ma bardzo przyjazny i intuicyjny interfejs, dzięki czemu można powiedzieć, że dopiero jego inicjatywa zaowocowała prawdziwym upowszechnieniem dzieł Tomasza z Akwinu.

Na koniec warto wspomnieć o starannie opracowanej i bogatej bibliografii, dotyczącej nie tylko przedmiotowego komentarza, ale całej Tomaszowej bibli-

³⁵ Cap. VI, l. III, 268, s. 296/297.

styki. Książka ma także indeks cytatów biblijnych i indeks osobowy. Całość wydana jest bardzo starannie, literówki są nieliczne, cała seria jest estetycznie zaprojektowana, a egzemplarze są dobrze wykonane.

Przekład i wydanie Tomaszowego *Super Primam Epistolam B. Pauli ad Timotheum Lectura* świadczy o tym, że ambitny projekt udostępnienia polskim czytelnikom wykładów *Corpus Paulinum* jest realizowany i pewnie w niedalekiej przyszłości otrzymamy przekłady Tomaszowych wykładów kolejnych listów

św. Pawła. Na szczególne podkreślenie zasługuje nie tylko rozmach projektu, ale także walory merytoryczne. Obydwa opublikowane dotychczas przekłady bazują na odpowiednio wybranym źródle oryginalnym, wykonane są bardzo rzetelnie, przez znawców myśli Akwinaty, zaopatrzone w komentarze i niezbędny aparat naukowy. Wypada więc tylko pogratulować toruńskim tomistom pomysłu, konsekwencji w jego realizacji, życzyć szczęścia do współpracowników i przychylności decydentów.

Nota o Autorach

Artur Andrzejuk – prof. dr hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej oraz Sekcją Historii Filozofii. Autor szeregu publikacji z zakresu filozofii i teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza.

Izabella Andrzejuk – dr, wykładowca w Wyższej Szkole Stosunków Międzynarodowych i Amerykanistyki oraz Wyższej Szkole Komunikowania Politologii i Stosunków Międzynarodowych. Wielokrotnie wygłaszała wykłady i referaty w Londynie na zaproszenie PUNO, IPAK-u oraz PON UJ (Polskiego Ośrodka Naukowego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Londynie). Jest autorką wielu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007).

Karolina Ćwik – mgr, magister teologii, doktorantka w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej UKSW. Przygotowuje rozprawę doktorską na temat filozoficznego rozumienia *Verbum Incarnatum* w tekstach św. Tomasza z Akwinu. Laureatka Nagrody im. Prof. Mieczysława Gogacza za pracę magisterską pt. *Przyrodzona i nadprzyrodzona wizja szczęścia w ujęciu św. Tomasza z Akwinu*, która powstała pod kierunkiem ks. dra hab. T. Stępnia. Jej zainteresowania naukowe skupiają się wokół metafizyki Akwinaty, relacji wiary i rozumu oraz etyki. Jest członkiem Stowarzyszenia Teologów Moralistów.

Kingsley C. Ekeocha – is a doctoral student of the John Paul II Catholic University of Lublin (KUL). He holds a bachelor's degree in philosophy and theology from the Pontifical Urban University Rome and a master's degree in philosophy from KUL. He is currently researching on realistic cognition with particular reference to the thoughts and works of Mieczysław A. Krąpiec.

Jacek Grzybowski – ks. dr hab., prof. UKSW. Adiunkt na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW i wykładowca na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie. Autor książek i artykułów naukowych z dziedziny filozofii polityki, filozofii kultury i historii filozofii. W swoich pracach podejmuje problematykę filozoficznych inspiracji i źródeł współczesnych zagadnień kulturowych i cywilizacyjnych. Ostatnio opublikował: *Byt, tożsamość, naród. Próba wyjaśnienia formuły „tożsamość narodowa” w perspektywie metafizyki* (Kęty 2012); *Mysł filozoficznie – myśl politycznie! Analiza i ocena historycznokulturowych rąj filozofii polityki* (redakcja, Warszawa 2013); *Cosmological and philosophical world of Dante Alighieri. The Divine Comedy as a medieval vision of the universe* (Frankfurt am Main 2015);

Natalia Herold – mgr, absolwentka prawa i administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) i Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Interesuje się filozofią klasyczną, a w niej szczególnie etyką i pedagogiką.

Richard Kalka – Ks. dr, Centre de Recherche Philosophique Saint Thomas d'Aquin (Paryż). Obronił rozprawę doktorską na temat statusu ontologicznego relacji międzyosobowych na Uniwersytecie Paryż IV Sorbona. Wykładał filozofię tomistyczną na Uniwersytecie Paryż XII (Creteil) w latach 1981-1985.

Marcin Karas – prof. dr hab., historyk filozofii - pracuje w Zakładzie Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UJ. Prowadzi badania z historii idei i z filozofii średniowiecznej, jest autorem ponad 180 publikacji. Ostatnio zajmuje się głównie kosmologią wczesnonowożytną i filozofią dziejów. Opublikował m. in. książki: *Koncepcja czasu w pismach Williama Ockhama* (Kraków 2003), *Natura i struktura wszechświata w kosmologii św. Tomasza z Akwinu* (Kraków 2007), a także prace: *Z dziejów Kościoła. Ciągłość i zmiana w Kościele rzymskokatolickim w XIX i XX wieku* (Sandomierz 2008), *Integryzm Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X* (Kraków 2008), czy też *Historiozofia Teilharda de Chardin wobec tradycyjnej myśli chrześcijańskiej* (Kraków 2012), liczne artykuły (45) oraz przekłady (43).

Jakub Kośka – ks. mgr, absolwent Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. Tytuł magistra uzyskał na Wydziale Teologicznym UMK w Toruniu. W 2013 r. skierowany na studia na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW w Warszawie. Obecnie doktorant w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej. Przygotowuje rozprawę,

w której analizuje dorobek prof. Wiktora Wąsika, ze szczególnym uwzględnieniem jego koncepcji historii filozofii polskiej, a także wpływu arystotelizmu na kształtowanie się polskiej myśli filozoficznej. Uczestniczy w konferencjach, publikował m.in. w „Ateneum Kapłańskim” i „Studiach Pelplińskich”.

Tomasz Pawlikowski – dr hab., prof. Wyższej Szkoły Edukacji Zdrowotnej i Nauk Społecznych w Łodzi, absolwent ATK, doktor UW. Autor czterech książek o tematyce filozoficznej. Ostatnią była monografia *Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu*, Wydawnictwo (Lublin 2013). Ponadto autor jednej książki historycznej, kilkudziesięciu artykułów naukowych, 127 haseł w Powszechnej Encyklopedii Filozofii i 32 w Encyklopedii Filozofii Polskiej, a także ponad 20 pomniejszych publikacji (hasła w Encyklopedii Katolickiej, Wielkiej Encyklopedii PWN, recenzje).

Mateusz Penczek – dr, absolwent psychologii i filozofii na Wydziale Filozoficznym UJ. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie filozofii uzyskał w 2010 r. na Wydziale Filozoficznym UJ na podstawie rozprawy „Wola i intelekt w filozofii Tomasza z Akwinu”. Adiunkt w Zakładzie Pedagogiki Specjalnej w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Ewa Agnieszka Pichola – mgr, absolwentka Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Obecnie doktorantka, kontynuuje badania w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przygotowuje rozprawę, w której analizuje dorobek Dietricha von Hildebranda z perspektywy obecności wątków modernistycznych w pismach niemieckiego fenomenologa. Interesuje się zagadnieniami z pogranicza metafizyki i psychologii, a dokładnie filozoficznych podstaw koncepcji psychologicznych i antropologicznych aspektów prawdy. Publikuje, uczestniczy w konferencjach, tłumaczy w j. angielskim.

Jan Pociąg – inż., magister teologii. Obronił rozprawę doktorską w Instytucie Filozofii UJ na temat związków filozofii ks. prof. Tadeusza Wojciechowskiego z odkryciami fizyki i biologii dwudziestego wieku (2017). Autor artykułu „Piotra Semenki próba odnowy filozofii klasycznej” (RT 5(2016)). Uczestnik X Międzynarodowego Kongresu Ontologicznego w San Sebastian (2012), gdzie wygłosił referat „The Wave-Corpuscle Duality of Matter and the Nature of the Universe”. Jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół

aktualizacji tomizmu w oparciu o współczesny obraz świata opracowany przez nauki przyrodnicze. Jest członkiem Sodalicji Świętej Jadwigi Królowej.

Michał Zembrzuski – dr, adiunkt w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Pracę doktorską poświęcił tematyce zmysłów wewnętrznych w koncepcji św. Tomasza z Akwinu. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możliwościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W jej ramach w 2012 opublikował autorską monografię zatytułowaną: *Tomasz z Akwinu. Komentarz „O pamięci i przypominaniu”*.